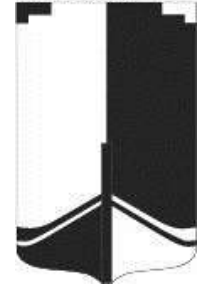

Forbundet
KYSTEN

Status kulturminner langs kysten

Heidi Thöni Sletten

Forbundet KYSTEN, mai 2016

Innhold

Innledning.....	3
Bakgrunn og avgrensinger.....	4
Klimaendringer som påvirker kulturminner.....	5
Oppsummering.....	8
VEDLEGG.....	9
Litteraturliste og annen relevant litteratur.....	9
Ordforklaringer, oppgavefordeling og juss.....	10
Begrep- og ordforklaringer.....	10
Hvem gjør hva?.....	15
Juridiske virkemidler i kulturminnevernet.....	15
Kulturminnevernet i fylkene (en oversikt).....	17

Innledning

Det blir ofte nevnt at norskekystens kultur og historie har fått for liten oppmerksomhet i nasjonsbyggingen og at den er underkommunisert i fortellingen om Norge. Kystens kulturminner er også underrepresentert i listene over vernede og fredete kulturminner, og kanskje spesielt fiskerienes kulturminner er dårlig representert. Under Forbundet KYSTENs landsmøte på Håholmen i 2015 ble det vedtatt et handlingsprogram for 2015 - 2019. Planen inneholder fem satsingsområder. Et av dem er at Forbundet KYSTEN skal bidra til kompetansebygging gjennom praktisering og formidling av kunnskap om materiell og immateriell kulturarv knyttet til kystkultur, med prioritet på båter, fartøyer, bygninger, havner og spesielt fiskerihistorien. Videre har Forbundet KYSTEN presisert disse målene i en pamflett om hva forbundet gjør og arbeider for. Der står det blant annet at vi vil: *Bevare kystens kulturminner: små og store fartøyer, bygninger og havner. Og at alle skal kjenne vår stolte kyst- og fiskerihistorie.* Det er utgangspunkt for prosjektet «Status kulturminner langs kysten» og denne rapporten.

Videre er hovedmålet for prosjektet å lage en oversikt over noen grupper kulturminner langs kysten som Forbundet KYSTEN mener det er viktig å ta vare på. Bakgrunnen er at både Riksantikvaren og tidligere miljøvernministre har uttalt at det står dårlig til med kulturminner langs kysten. Det finnes imidlertid få konkrete tall og oversikt over ulike kulturminner langs kysten og det har vært et mål å skaffe dette. I tillegg var det en hypotese om at det er kulturminner knyttet til fiskerinæring som i liten grad har blitt tatt vare på.

Bakgrunn og avgrensingen

Nasjonsbyggingen fram til 1870 tok flere former, dels som resultat av en plan for styring av landet; veier, skipsruter, fyr og havner, jernbane og telegraf ble bygget ut. Bankvesenet, skolevesenet og andre nasjonale etater bandt også landet sammen. Dette la grunnlag for industrialisering fra 1840-årene og en særdeles sterk økonomisk vekst. En annen type nasjonsbygging bestod i å søke etter kulturelle elementer som var spesifikt norske, i språk, historie, musikk og det sosiale livet allment – og i norske landskapsformer og natur. Bondekulturen ble spesielt dyrket i den nasjonalromantiske bevegelsen, spesielt den selvstendige innlandsgårdbrukeren og dette gikk på bekostning av kystkulturens plass i den kulturelle nasjonsbyggingen. Dette på tross av at nasjonsbyggingen foregikk når eksporten av tørrfisk og klippfisk skjøt fart og det var midt i storhetstiden for losen og sjøfarten. Kanskje var det vanskelig å se seg selv og det som skjedde i sin egen samtid? Først rundt 1970-tallet ble gradvis kystkulturen en større del av historiefortellingen og av kulturminnevernet. Bondekulturen og dens kulturminner har slik sett hundre års forsprang på kystkulturen og dens kulturminner. Riksantikvar Jørn Holme har flere ganger pekt på at det er 2000 fredede kulturminner som er knyttet til landbruket, men bare 200 til fiskeri.

Denne skjevheten og bekymringen for kystens kulturminner kommer frem i flere planer og meldinger. Eksempelvis:

«en viktig del av kystens kulturhistorie og kulturminner knyttet til fiskenæring er bare i beskjeden grad tatt vare på gjennom innsats fra offentlig kulturminnesatsing».

NOU 2001:1 "Fortid former fremtid

«...at utvalget av kystkulturminner og kulturmiljøer som blir tatt vare på, skal stå i forhold til den store betydningen kysten har hatt og har for samfunnsutviklingen. Det er behov for en gjennomgang av status på de ulike kystkulturfeltene og en vurdering av hva som skal til for å gi et godt representativt bilde av kystkulturen.»

Felles handlingsplan for kystkultur 2011-2014, Fiskeridirektoratet, Kystverket, Riksantikvaren og Norsk kulturråd.

Riksantikvaren har utarbeidet en strategi for fremtidige fredninger: Fredningsstrategi mot 2020. Strategien er et resultat av stortingsmeldingene nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner, og nr. 35 Framtid med fotfeste (2012-2013). I fredningsstrategien har de valgt ut ti prioriterte tema, der de vil frede noen viktige kulturminner innen hvert av disse temaene. Et av de ti temaene er handel derunder sjøfart, kystfiske og foredling.

Dette prosjektet har hatt som mål å få en bedre oversikt over hvilke kystkulturminner som er fredet eller vernet i henhold til **kulturminneloven** eller **plan- og bygningsloven**. Utgangspunktet er materiale som er tilgjengelig hos Riksantikvaren, Kystverket og de kystnære fylkeskommunene. Videre er det undersøkt hvilke grupper kulturminner som mangler vern eller som mangler i deres registre og/eller kulturminneplaner. Det er hovedfokus på nyere kulturminner (fra etter 1537) og ikke på eldre/arknologiske kulturminner. Maritime kulturminner under vann er ikke tatt med i undersøkelsen (med unntak for havnekonstruksjoner).

Noen områder innen kystkultur eller områder som delvis omhandler kystkultur har gode verneplaner eller programmer. Disse områder har fått noe mindre oppmerksomhet i denne undersøkelsen.

- Kystverkets «Landsverneplan for maritime kulturminner» og Riksantikvarens «Nasjonal verneplan for fyrstasjoner» gir fyrstasjoner og andre kulturminner innen Kystverkets område rimelig godt vern, og disse kulturminnene har også god representativitet. For eksempel er 83 av i alt 164 fyrstasjoner fredet i henhold til kulturminneloven.
- Fartøyvernet har sin «Nasjonal verneplan for fartøy», mens denne undersøkelsen har fokus på faste kulturminner, fartøy er ikke tatt med her.
- «Landsverneplan for Tollvesenet» har noen kulturminner som er relatert til kystkultur, disse har heller ikke vært vektlagt i denne undersøkelsen.
- «Nasjonal verneplan for veier, broer og veirelaterte kulturminner» inneholder blant annet planen for ferjekaier, disse har ikke vært vektlagt i denne undersøkelsen.
- Krigens kulturminner langs kysten er heller ikke gitt mye oppmerksomhet i denne undersøkelsen. Riksantikvaren har hatt et generelt fokus på krigens kulturminner som også inkluderer krigens kulturminner langs kysten, derfor er ikke maritime forsvarsverk tatt med.

Klimaendringer som påvirker kulturminner

Klimaet har alltid utsatt bygninger for påkjenninger i form av fuktighet og temperatursvingninger. Alle bygningsmaterialer vil være utsatt for nedbrytning over tid, og klimaforholdene vil være av avgjørende betydning for hvor raskt dette foregår. De fleste bygningsskader oppstår i klimaskjermen: tak, yttervegg og gulv mot grunnen. På grunn av klimaendringene må vi forvente ytterligere belastninger.

Kyststrøk har vært hardt rammet av uvær med orkan og storm de siste årene. Dette har gått hardt utover kulturlandskapet, kulturmiljø og kulturminner. Mange bygninger er blitt skadd eller blitt revet ned. Kraftige bølger og ekstremflo påfører strandlinjen erosjonsskader. Det er påvist større råteskader på bygninger pga. mildere klima, høyere fuktighet og gjengroing. Skadene har gitt samfunnet store utfordringer og kostnader.

Kulturminner langs kysten er spesielt utsatt for vind, vær og klimaforandringer. Siden disse kulturminnene allerede er underrepresentert er det ekstra viktig med en god og målrettet plan for disse kulturminnene, vi har ikke mange «reserver» om noen skulle gå tapt.

Tiltak

På Forbundet KYSTENS landsmøte på Håholmen i 2015 ble det vedtatt et handlingsprogram for 2015 - 2019. Planen inneholder fem satsingsområder. Forbundet KYSTEN skal bidra til kompetanseoppbygging gjennom praktisering og formidling av kunnskap om materiell og immateriell kulturarv knyttet til kystkultur.

For å nå disse målene må kystlagene, landsstyret og sekretariater arbeide sammen. Det er noen ting kystlagene kan gjøre, andre ting landsstyret og sekretariatet kan gjøre og igjen andre ting sekretariatet kan gjøre sammen med landsstyret og kystlagene. Det er oppgaver som kan løses på lokalt-, regionalt og nasjonalt- nivå.

Kunnskap om og dokumentasjon av lokale kystkulturminner

Kystlagsmedlemmene har stor kunnskap om sin lokale kystkultur. Det meste av denne kunnskapen er ikke nedtegnet, men befinner seg i hodene på medlemmene. Dessverre forsvinner mye av denne kunnskapen når medlemmer forsvinner. Derfor er det viktig å dokumentere. For eksempel er lokalhistoriske årsskrifter og det lokalhistoriske nettleksikonet lokalhistoriskewiki.no fine arenaer for å løfte fram kystkulturminnene og deres betydning. Ikke minst er dette en fin måte å gjøre kunnskapen allment tilgjengelig. God dokumentasjon, er godt vern.

Snakk med beslutningstakere og samarbeid

Det er noe alle kan gjøre lokalt, regionalt eller nasjonalt. Det er formålstjenlig at lokalpolitikere og etatsjefer (kultursjefer, plansjefer, havnesjefer) vet hva kystlagene arbeider med og for. Og det er stadig viktig å minne dem på at det lokale arbeidet kystlaget gjør er viktig også i en større regional eller nasjonal sammenheng. Samarbeid med andre kulturvernorganisasjoner kan gjøre t man står sterkere mot myndighetene.

Nasjonalt har Forbundet KYSTENS landsstyre og sekretariat en spesiell rolle ovenfor nasjonale beslutningstakere. Vi er ofte i møter med Riksantikvaren, statsråder/departement, kulturrådet eller andre for å legge fram våre saker. Forbundet må minne dem på og etterspørre hvordan det går med de målene de selv har satt seg i planer, stortingsmeldinger osv. Samarbeid med kulturvernorganisasjonene og andre interesseorganisasjoner er viktig. For eksempel kan Forbundet KYSTEN samarbeide med Noregs Fiskarlag om å setter press på myndighetene for et bedre vern for fiskerienes kulturminner, og kanskje etterlyse en handlingsplan for disse kulturminnene.

Utdrag fra Forbundet KYSTENS pamflett.

[Forbundet KYSTEN vil:]

-bevare kystens kulturminner: små og store fartøyer, bygninger og havner.

-at alle skal kjenne vår stolte kyst- og fiskerihistorie.

[Forbundet KYSTEN skal:]

-Presse på for at myndighetene skal ta bedre vare på sine egne kulturminner.

-Øke antall fredete og vernede kulturminner knyttet til fiskerinæringen.

-Bedre rammevilkårene for båter som er tatt ut av fiske.

-Sørge for at kystkulturen er godt representert i lokale og regionale kulturminneplaner.

-Tale kystkulturens sak i det offentlige ordskiftet.

-Ta vare på båter, fartøyer, bygninger og havner før de synker eller forsvinner!

-Sørge for gode vilkår for kystlagenes frivillige innsats.

-De frivillige må gis tilgang til gode havnefasiliteter.

-Presse på for å øke tilgangen til søkbare midler til kulturvernprosjekter.

Dette oppnår vi ved **Vern gjennom bruk!**

Tale kystkulturens sak i det offentlige ordskiftet

Kystlagene, landsstyret og sekretariatet arbeider sammen om å være synlige med våre saker. Veldig positivt hvis kystlagene skriver innlegg eller får oppslag i avisene, lokalt, regionalt eller nasjonalt. Sekretariatet hjelper gjerne til med dette. Arbeidet med de lokale kulturminneplanene er en god anledning for kystlagene til å synliggjøre kulturminnearbeidet som lagene gjør.

Bidra til de lokale kulturminneplaner

Noe av det viktigste kystlagene kan gjøre er å bidra til de lokale kulturminneplanene. Riksantikvaren har en stor satsing på disse planene og har et eget tiltak «Kulturminner i kommunen (KIK)». Målet med KIK-prosjektet er å styrke kompetansen om kulturminner i kommunene og få bedre oversikt over verneverdige kulturminner. Prosjektet legger til rette for dette gjennom arbeid med kommunale kulturminneplaner. Nærmere halvparten av landets kommuner har fått støtte av Riksantikvaren til å utvikle kommunale kulturminneplaner. Det står også i Riksantikvarens veileder at lokale kulturvernorganisasjoner bør inkluderes og høres i prosessen med å lage lokale kulturminneplaner. Alle kystlag bør om mulig bidra til de lokale kulturminneplanen. Mange kystlag er allerede med i disse prosessene. Hvis kystlaget ikke blir invitert til å være med, så bør kystlaget selv invitere seg med.

Se Riksantikvarens veileder for kommunale kulturminneplaner.

Se liste over argumenter for at kystkulturen må inn i planene og liste over hvilke kulturminnetyper som det kan være viktig å få med.

Oppsummering

Helt kort kan man konkludere med at tilstanden for kulturminnene langs kysten ikke er god nok sammenlignet andre områder, men de siste ti åra har det blitt mye bedre og at det går i positiv retning. Mye har skjedd bare det siste året. Det er en skjevhet i fortellingen om Norge og det gjenstår fremdeles en stor jobb før kystens har fått sin rettmessige plass i denne fortellingen.

Nasjonalt er det mange gode planer og strategier som omtaler kystens kulturminner, og som berører mange områder innen kystkulturen. Det er likevel klart at fiskerinæringens kulturminner kommer dårlig ut. Derfor er det ekstra viktig å følge opp at de gode intensjonene i planer som eksisterer blir gjennomført. I de regionale kulturminneplanene er det veldig varierende i hvilken grad kystens kulturminner har fått tilstrekkelig oppmerksomhet. Det gjør det enda viktigere at de lokale planene blir gode, og at man følger opp arbeidet med de kommunale kulturminneplanene.

Det har vært en stor utfordring å lage en helhetlig oversikt over tilstanden for kulturminnene langs kysten. De fredete kulturminnene er det ganske enkelt å få en oversikt over, men så er det fredete kulturminner som inngår i områdevern, her er det ikke like lett å få oversikt over kystens kulturminner. I tillegg har man forskjellige nivå av vern hvor det meste ikke er samlet i noe register. Noen fylker har egne lister over kulturminner, men andre har det ikke, likevel er det ganske greit å se ett mønster. De områdene som har egne verneplaner f. eks. Tollvesenet og Kystverket har god representativitet blant de fredete og vernede kulturminnene. Mindre og kanskje litt uanselige kulturminner som f. eks. fiskerboliger, hjell og slipper er dårlig representert. Denne undersøkelsen har hovedsakelig sett på fredete og vernete kulturminner, i noen tilfeller er det riktig å frede kulturminnene, men i mange tilfeller vil en mindre grad av vern være det beste, da kulturminnet sånn lettere kan bli bevart gjennom bruk. Det vil i mange tilfeller gi liv til kulturminnet, der nettopp kunnskapen om bruken er det sentrale som vil leve videre slikt at også den immaterielle kulturarven bli tatt vare på.

Denne undersøkelsen har langt på vei den samme konklusjonen som Dag Hundstad i sin artikkel «Myten om kystkulturen» fra 2014:

«Totalt sett må man kunne si at påstandene om neglisjering av kystkulturen i det offentlige kulturminnevernet medfører riktighet. Dette gjelder både museumsarbeid, maritim arkeologi og fartøyvern. Utviklingen de siste tre tiårene har delvis bidratt til å rette opp dette, mye takket være de frivillige kulturvernorganisasjonene. Gjennom det frivillige arbeidet har også de offentlige vernemyndighetene fått øynene opp for kystkulturen.»

VEDLEGG

Rapport VEDLEGG Kartlegging av status kulturminner langs kysten

Litteraturliste og annen relevant litteratur

NOU 2001:1 "Fortid former framtid" (Miljøverndepartementet 21. desember 2001)
St. meld. nr. 16 (2004–2005) «Leve med kulturminner» (Miljøverndepartementet 25.februar.2005)
«Kystkultur kan gi lokalsamfunn ny giv» pressemelding i forbindelse med St. meld. «Leve med kulturminner» (2005)
St. meld. nr. 35 (2012–2013) «Framtid med fotfeste» (Miljøverndepartementet 26. april 2013)
Felles handlingsplan for kystkultur 2011-2014 (Fiskeridirektoratet, Kystverket, Riksantikvaren og Norsk kulturråd 2011).
Landsverneplan for maritime kulturminner (Kystverket 2011).
Nasjonal verneplan for fyrstasjoner (Riksantikvarens rapporter nr. 24 1997)
Landsverneplan for Tollvesenet (Riksantikvaren 2014)
Landsverneplanen for Klima- og miljødepartementet (Klima- og miljødepartementet 2015)
Landsverneplan for forsvaret (Forsvarsdepartementet 2001)
Nasjonal verneplan for veier, broer og veirelaterte kulturminner.
(Samferdselsdepartementet/Statens vegvesen i 2002).
Riksantikvaren; Kommunalt verne- verdige kulturminner i Askeladden
Hundstad, Dag (2014) Myten om kystkulturen – Kystkulturens begrepshistorie og dens rolle i nasjonsbyggingen.

Ordforklaringer, oppgavefordeling og juss.

Begrep- og ordforklaringer

Alfabetisk liste med forklaring på sentrale ord som ofte blir brukt i kulturminneforvaltninga. Ordforklaringer etter Riksantikvarens liste.

Arkeologisk kulturminne

Fysiske spor og levninger etter tidligere tiders liv og virksomhet, der utgravning og dokumentasjon utgjør hovedkildene til vår kunnskap om og opplevelse av fortidens samfunn.

Autentisitet

Autentisitet brukes om et objekts grad av ekthet og/eller opprinnelighet. Autentisitet må alltid sees i forhold til noe, for eksempel tidsperiode, stilart, materialbruk eller byggemåte.

Automatisk fredet kulturminne

- faste kulturminner fra før 1537
- samiske faste kulturminner eldre enn 100 år
- stående byggverk med erklært opprinnelse fra perioden 1537 – 1649
- faste og løse kulturminner på Svalbard fra før 1946. I tillegg er det bestemmelser for enkelte typer kulturminner.

Bergkunst

Bilder og symboler som er hugget, slipt eller malt på berg. Bergkunst finner vi i Norge som helleristninger, slipte bergbilder, hulemalerier eller hellelmalierier.

Bevaringsverdig kulturminne se Verneverdig kulturminne

Dispensasjon

Fritak fra i et enkelt tilfelle å følge en lov, et vedtak eller en forskrift.

- dispensasjon fra automatisk fredning, dvs. at det tillates inngrep i eller ved det automatisk fredete kulturminnet
- dispensasjon fra vedtaksfredning, dvs. at det gjøres unntak fra fredningen for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i kulturminnet
- dispensasjon fra vern gjennom plan- og bygningsloven, dvs. at kommunene gjør unntak fra planbestemmelser om vern

Fast kulturminne

Betegnelsen brukes om jord- eller stedfaste kulturminner.

Funn av gjenstander inngår som deler av et fast kulturminne så lenge de befinner seg i jorda eller under vann.

Forskriftsfredet kulturminne eller kulturmiljø

Betegnelsen brukes om kulturminner som er fredet ved forskrift, ikke ved enkeltvedtak. Dette gjelder bygninger og anlegg som omfattes av en statlig verneplan og som var i statlig eie på fredningstidspunktet, samt kulturmiljøer. Forskriftsfredning innebærer en noe forenklet prosedyre i forhold til fredning ved enkeltvedtak.

Fredet kulturmiljø

Et kulturmiljø som myndighetene tillegger så stor verdi at det må bevares for ettertiden.

En fredning er den strengeste form for vern. Fredning innebærer at inngrep/endringer må godkjennes av myndighetene. Lovene som benyttes ved fredning av kulturmiljøer, er kulturminneloven og svalbardmiljøloven.

Fredet kulturminne

En fredning er den strengeste form for vern. Fredning innebærer at inngrep/endringer må godkjennes av myndighetene. Lovene som benyttes i dag ved fredning av kulturminner, er kulturminneloven og svalbardmiljøloven.

Grøntanlegg

Areal som hovedsakelig er opparbeidet med vegetasjonsdekte flater, blant annet for sports-, rekreasjons- eller prydføremål.

Immateriell kulturarv

Immateriell kulturarv betyr praksis, framstillinger, uttrykk, kunnskap og ferdigheter. For kulturminneforvaltningen er den immaterielle kulturarven knyttet til det vi ikke kan ta på ved et kulturminne. Dette gjelder for eksempel tro, tradisjoner, sagn og hendelser.

Innsigelse

Riksantikvaren, fylkeskommunene, Sametinget og en rekke andre myndigheter kan fremme innsigelse, det vil si en protest eller innvending mot forslag til arealplaner etter plan- og bygningsloven. Så lenge det foreligger en innsigelse, kan kommunen ikke vedta planen endelig.

Istandsetting

Reparasjonsarbeid for å bringe en bygning, del av en bygning eller et annet objekt opp på et ordinært vedlikeholds nivå, slik at bare vanlig vedlikehold vil være nødvendig senere.

En antikvarisk istandsetting innebærer at reparasjonen baseres på bruk av materialer og teknikker tilpasset bygningens eller anleggets egenart.

Konservering

Konservering av et kulturminne betyr at man sikrer det så godt som mulig mot ødeleggelse. Disse ødeleggelsene kan være forårsaket av naturlig nedbrytning eller av menneskelig inngrep. For bygninger brukes vanligvis ordet istandsetting.

Krigens kulturminner

Materielle og immaterielle kulturminner etter andre verdenskrig og okkupasjonen.

Kulturarv

Samlebetegnelse for materiell og immateriell kultur.

Betegnelsen kulturarv blir særlig brukt i samarbeidet mellom kulturminneforvaltningen, arkiverket og museumssektoren, sammen med kommunene og lokale lag og foreninger.

Kulturlandskap

Alt landskap som er påvirket av mennesker. Betegnelsen brukes når det fokuseres på den menneskelige påvirkningen av landskapet, og særlig ofte om jordbrukslandskap.

Kulturmiljø

Et område der kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Også naturelementer med kulturhistorisk verdi kan inngå i et kulturmiljø.

Kulturmiljøer kan for eksempel være et byområde, ei setergrend, et fiskevær eller et industriområde med fabrikker og boliger.

Kulturminne

Kulturminner er alle spor etter menneskers liv og virke i vårt fysiske miljø. Begrepet omfatter også steder det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Også naturelementer med kulturhistorisk verdi er kulturminner, eller kan inngå som del av et kulturminne.

Kulturminner kan for eksempel være bygninger, hager, gravhauger, helleristninger, båter eller veifar. Disse kan være fra tidligere tider eller fra vår egen tid. Det skilles mellom løse og faste kulturminner.

Kulturminneverdi

Verdier som tillegges et kulturminne. Forvaltningen, organisasjoner, eiere, brukere eller andre kan vurdere kulturminnets verdi på ulike måter. Verdivurderingen kan endres over tid.

Kulturminneforvaltningen deler gjerne verdiene inn i tre grupper: kunnskapsverdier, opplevelsesverdier og bruksverdier.

Landskap

Samlebetegnelse på våre utendørs omgivelser, både det naturgitte og det menneskeskapte. Landskapet er formet av samspillet mellom mennesket og naturen.

Betegnelsen omfatter alle typer landskap, som for eksempel jordbrukslandskap, industrilandskap, kystlandskap, bylandskap og fjelllandskap.

Listeført kulturminne

Et kulturminne som etter en kulturhistorisk vurdering er identifisert som verneverdig og oppført på en liste over objekter som skal forvaltes på en nærmere definert måte. Både kulturminner som er formelt vernet (ved lov eller forskrift) og kulturminner uten formelt vern kan være listeførte.

Eksempler på listeføring er NB!-registeret, Listen over særlig verneverdige kirker, Landsverneplanenes verneklasse 2, Fartøyvernlista og Gul liste fra Byantikvaren i Oslo.

Lokal verdi

Verdi som tillegges kulturminner eller kulturmiljøer knyttet til lokal virksomhet og historie. Et kulturminne av lokal verdi kan også bli tillagt regional og/eller nasjonal verdi.

Løst kulturminne

Betegnelsen brukes om kulturminner som er flyttbare.

Miljøovervåking

En systematisk innsamling av data ved hjelp av etterprøvbare metoder, som baserer seg på hypoteser om sammenhengen mellom årsak-virkning. Overvåkingen omfatter både påvirkning, effekter og miljøtilstand. Målet er å dokumentere miljøtilstanden og utviklingen av denne.

Nasjonal interesse

I kulturminneforvaltningen brukes begrepet først og fremst i verdisettingsprosesser i arbeid med plan- og bygningsloven. Det markerer at kulturminneverdier på nasjonalt nivå kan være involvert.

Nasjonal verdi

Verdi som tillegges kulturminner eller kulturmiljøer knyttet til viktige faser og forhold i landets historie. Et kulturminne av nasjonal verdi kan også bli tillagt regional og/eller lokal verdi.

Naturlandskap

Betegnelsen brukes om landskap med liten grad av menneskeskapt påvirkning. Betegnelsen brukes også når en ønsker å rette fokus mot landskapets geologiske og biologiske innhold.

Nyere tids kulturminne

Kulturminne som er datert til 1537 eller senere. En annen betegnelse som også kan brukes, er etterreformatorisk kulturminne.

Regional verdi

Verdi som tillegges kulturminner eller kulturmiljøer knyttet til regional virksomhet og historie. Et kulturminne av regional verdi kan også bli tillagt nasjonal og/eller lokal verdi.

Representativitet

At ett eller et utvalg kulturminner er representativt, betyr at det er typisk eller karakteristisk for en større gruppe kulturminner. Begrepet brukes ved sammenligning med andre kulturminner.

Restaurering

Restaurering betyr å helt eller delvis tilbakeføre en bygning eller gjenstand til en tidligere tilstand.

Ved restaurering må man velge hvilket tidspunkt kulturminnet skal tilbakeføres til. Det kan være slik det var da det ble laget eller oppført, slik det var på et senere tidspunkt eller en kombinasjon av ulike stadier.

SEFRAK-bygning

Betegnelsen brukes om bygninger som ble registrert i regi av SEFRAK (Sekretariatet for registrering av faste kulturminner) i årene 1975-1995. Registreringene omfatter i prinsippet alle bygninger bygget før 1900, men enkelte områder ble grensen satt noe lenger fram i tid, for eksempel i Finnmark alle bygninger før 1945. Det eneste kriteriet for registrering var antatt alder på bygningen.

Sikring

Sikring innebærer alle tiltak for å beskytte kulturminner og kulturmiljøer mot skade og tap. Sikring kan blant annet dekke istandsetting, vedlikehold og skjøtsel, dokumentasjon og juridiske tiltak. Sikring kan også skje ved arkeologisk utgravning for å ta vare på kulturminnets kunnskapsverdi.

Skipsfunn

Betegnelsen brukes om mer enn hundre år gamle båter, skipsskrog, tilbehør, last og alt annet som har vært om bord.

Skipsfunn er vernet etter egne regler i kulturminneloven.

Skjøtsel

Regelmessige vedlikeholdstiltak, for eksempel vegetasjonspleie, for å ivareta et kulturminne og/eller et kulturmiljø. Vedlikehold av eventuelle skilt, stier og ramper inngår også i skjøtelsbegrepet.

Tiltakshaver

En tiltakshaver er den som har det overordnede juridiske ansvar for gjennomføring av tiltak.

Universell utforming

Innen kulturminneforvaltningen innebærer universell utforming at kulturminnet gjøres tilgjengelig for flest mulig.

Dette innebærer tilrettelegging for besøk og/eller formidling av kulturminnets kunnskaps- og opplevelsesverdi på annen måte.

Vedlikehold

Rutinemessig arbeid for å hindre forfall på grunn av jevn og normal slitasje.

Vedtaksfredet kulturminne

Et vedtaksfredet kulturminne fredes i dag gjennom vedtak etter kulturminneloven eller svalbardmiljøloven. Vedtaksfredninger etter kulturminneloven kan omfatte alle typer kulturminner yngre enn 1537, stående byggverk yngre enn 1649, kulturmiljøer og fartøy. Vedtaksfredninger etter svalbardmiljøloven kan omfatte kulturminner yngre enn 1945.

Verdensarv

Kulturarv og/eller naturarv som er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste. Verdensarvstedene utgjør en felles arv som er umistelig for hele menneskeheten, på tvers av landegrensene.

Verdiskaping

Verdiskaping i en bred sammenheng betegner hvordan kulturarven kan aktiviseres som ressurs i arbeidet med å skape både økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige verdier.

Vernet kulturminne

Et kulturminne som er vernet ved lov eller andre virkemidler. De viktigste lovene er kulturminneloven, plan- og bygningsloven, kirkeloven, svalbardmiljøloven og naturmangfoldloven. Andre virkemidler for vern er statlige verneplaner, kirkerundskrivet, avtaler, listeføring, tilskuddsordninger med mer.

Verneverdi

se Kulturminneverdi

Verneverdig kulturminne

Et verneverdig eller bevaringsverdig kulturminne er et kulturminne som har gjennomgått en kulturhistorisk vurdering og er identifisert som verneverdig. Betegnelsene verneverdig og bevaringsverdig betyr det samme og brukes om hverandre.

De mest verneverdige kulturminnene er av nasjonal verdi. Det er først og fremst disse som fredes etter kulturminneloven.

Kulturminner kan også ha regional eller lokal verdi. Normalt vil det være kommunene som sikrer vern av slike kulturminner ved hjelp av plan- og bygningsloven.

En annen måte å markere at et kulturminne er verneverdig på, er listeføring.

De fleste verneverdige kulturminner er ikke formelt vernet etter kulturminneloven eller plan- og bygningsloven. Mange blir likevel tatt vare på fordi de oppfattes som verdifulle av eiere og brukere.

Hven gjør hva?

Kilde Riksantikvaren.

Klima- og miljødepartementet

Klima- og miljødepartementet har det overordnede ansvaret for forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer i Norge.

Riksantikvaren

Riksantikvaren skal som fagdirektorat for departementet:

- utøve den nasjonale kulturminnepolitikken besluttet av Storting og regjering
- være rådgiver for departementet i alle saker som gjelder kulturminner og kulturmiljøer
- har fullmakt til å frede faste og flytende kulturminner ved enkeltvedtak eller forskrift
- i kommunale plansaker kunne stoppe planer ved innsigelse hvis nasjonale kulturminneinteresser er truet

Fylkeskommunene og Sametinget

- har ansvar for kulturminner i fylkene og for kulturminner i samiske områder
- skal sørge for at det tas hensyn til kulturminner og -miljøer i planleggingen, også på kommunenivå
- kan forberede saker for Riksantikvaren
- har vedtaksmyndighet etter kulturminneloven
- Fylkeskommunene har ansvar for og ledelsen av arbeidet med regional planstrategi, regionale planer og planbestemmelse

Kommunene

Kommunene har hovedansvaret for bevaring av kulturminner, kulturmiljø og landskap i lokalsamfunnet. Plan- og bygningsloven er det viktigste juridiske verktøyet, men kommunen har også andre virkemidler, som for eksempel tilskudd og fritak for eiendomsskatt. God forvaltning av kulturarven krever kompetanse; innsikt i lokalhistorien og kunnskap om kulturminnene.

Juridiske virkemiddel i kulturminnevernet

Kilde, Regional delplan for kulturminne av regional og nasjonal verdi for Møre og Romsdal.

Lov om kulturminne

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta kulturminne som ressurs, som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og framtidige generasjoners oppleving, sjølvforståing, trivsel og virksomhet. Kulturminne og kulturmiljø med dems eigenart og variasjon skal vernas både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en heilskapleg miljø- og ressursforvaltning

Med kulturminne meiner en alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, inkludert lokaliteter det knyter seg historiske hendinger, tru eller tradisjon til. Med kulturmiljø meiner en område der kulturminne inngår som del av en større heilskap eller sammenheng.

Lov om kulturminne er staten sitt verktøy i kulturminnevernet. Lova faste at alle kulturminne eldre enn 1537 er automatisk freda og gir heimel til å vedtaksfreda yngre kulturminne og kulturmiljø. Fylkeskommune har delegert mynde til å gjøre vedtak om mellombels freding og gi dispensasjoner i høve til vedtaksfreda bygninger og anlegg.

Plan- og bygningslova

Formålet med plan- og bygningslova er at den skal fremme bærekraftig utvikling til det beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Lova er kommunene sitt verktøy i kulturminnevernet.

Planlegging etter lova skal bidra til å samordna statlige, regionale og kommunale oppgaver og gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser. Og de skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle parter det kommer ved.

Plan- og bygningslova er det viktigste verktøyet for å kunne ta vare på mangfoldet av kulturminne og kulturmiljø, særlig de fra nyere tid. Som planmyndighet har kommunene ei sentral rolle i forvaltninga av kulturarven.

Plan- og bygningslova gir heimel til å sette av areal til omsynssoner for å ta vare på kulturminne og kulturmiljø. Lova har i § 31-1 heimel til å stille krav til bevaring av eksteriør på verneverdige bygninger og § 29-2 omhandler visuelle kvaliteter i seg sjøl og i høve til omgivelsene.

Fylkeskommunen sin rolle i høve til slike saker er å være faglig rådgiver. Fylkeskommunen har også myndighet til å gå til mot til planforslag og klagerett i byggesaker.

Kulturminnevernet i fylkene (en oversikt).

Finnmark (20)

Finnmark har 19 kommuner, 17 av dem kystkommuner. Alta, Berlevåg, Båtsfjord, Gamvik, Hammerfest, Hasvik, Kvalsund, Lebesby, Loppa, Måsøy, Nesseby, Nordkapp, Porsanger, Sør-Varanger, Tana, Vadsø og Vardø. (Karasjok og Kautokeino har ikke kystlinje). Finnmark har en samlet kystlinje på 6 844 km, medregnet 3 155 km kystlinje på øyer. (Utstrukket utgjør dette en distanse tilsvarende 1/6 av jordas omkrets. Nær 12 300 personer eller 16,6 prosent av fylkets befolkning var i 2000 bosatt i 100-metersbeltet langs kystlinja¹.)

Finnmark og kulturminner.

Det er registrert 104 freda lokaliteter med bebyggelse-infrastruktur og kirkesteder, 20 av disse er knyttet til kyst og fiskeri (i tillegg til disse er det registrert 20 listeførte kirkesteder). (I tillegg er det kartfestet i underkant av 6000 lokaliteter med arkeologiske kulturminner som er automatisk freda eller har uavklart vernestatus i Finnmark. Totalt er det registrert over 24000 enkeltliggende arkeologiske kulturminner i Finnmark.)

Mange kommuner i Finnmark er underregistrert. Det vil si at det ble foretatt en storstilt registrering av tettbygde strøk i Finnmark på 1970 og 80- tallet i forbindelse med registreringer for Økonomisk Kartverk, men kun 14% av fylkets totale areal inngikk i denne registreringen, og det var ikke alle kommunene som ble prioritert, noe som for Finnmarks del resulterte i at blant annet Nordkapp og Kvalsund ble totalt utelatt.²

Finnmark har ikke noen helhetlig kulturminneplan for hele fylket, (Kautokeino), Vardø, Hammerfest og Nordkapp er i gang å lage kommuneplaner for kulturminner.

Finnmark, kulturminner og fiskeri.

Fiske har fra gammelt av vært hovednæringen i Finnmark. Fisket foregår både i fjordene, på grunnplatået langs kysten og på bankene 15–20 nautiske mil fra land. Større fartøyer drar også lenger ut fra kysten for å fiske.³

Kystlag i Finnmark:

Altafjord kystlag
Kjøllefjord kystlag
Nordvågen kystlag

Relevante museer og institusjoner i Finnmark:

Gjenreisningsmuseet for Finnmark og Nord-Troms
Nordkappmuseet
Berlevåg Havnemuseum (en del av Kystverksmusea fra 2016)

Kommunale kulturminneplaner:
(Kautokeino), Vardø, Hammerfest og Nordkapp.

Viktige kulturminnetyper/tema i Finnmark:

Havner (Berlevåg Havnemuseum)
Laksefiske
Mottak og fryseri
Samiske/kvensk fiskeri
Loddefiske/torskefiske

¹ Wikipedia, <https://no.wikipedia.org/wiki/Finnmark>

² Finnmark fylkeskommune, <http://www.ffk.no/kulturminne/#>

³ SNL, https://snl.no/Finnmarks_n%C3%A6ringsliv

Troms (19)

Troms har 24 kommuner, 23 av dem har kystlinje (bare Bardu har ikke kystlinje). Troms har en lang kyst, med mange tusen øyer langs kysten. En knapp halvpart av Norges største øy, Hinnøya, ligger i Troms. Norges nest største øy Senja ligger også i Troms. Øya med den største befolkningen er likevel den forholdsvis lille Tromsøya.⁴ Omkring 56 % av befolkningen i fylket bor på øyer (2006).

Troms og kulturminner.

Det er registrert 99 freda lokaliteter med bebyggelse-infrastruktur, 11 av disse er knyttet til kyst og fiskeri. Til tross for at mange av kulturminner i Troms er registrert i nasjonale og regionale registre, er disse mangelfulle. Det er en stor utfordring at forvaltningen ikke har full oversikt over hva som finnes av kulturminner i kommunene.

Troms har helhetlig kulturminneplan for hele fylke fra 2011; «TROMS - ALLE TIDERS MØTESTED Kulturarvplan for Troms 2011-2014». Planen skal være grunnlaget for Troms fylkeskommunes arbeid innenfor kulturarvfeltet. Det er fire hovedstrategier for arbeidet: formidling, forvaltning og registrering, samt kulturarven som ressurs, hvordan kulturarven skal brukes. Planen omfatter hele kulturarvsfeltet, også den immaterielle og Unesco-konvensjonen av 17. oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven er omtalt i forbindelse med lover og rammeverk (som gir føringer i planen).

Kystkulturen er nevnt som en viktig del, her under er også fiske og fangst nevnte som hva som er kulturarv i Troms. Planen tar for seg god bredde av kystkulturen fra møder for gode fiskeplasser til en Union båtmotor. I planen blir frivillig sektor trukket fram som viktige medspillere for å formidle og ta vare på kulturarven. Friluftsliv og kulturminner er nevnt som et godt tospann. Det er ikke noen oversikt over kulturminner i denne planen.

Tromsø, Gratangen, Lavangen, Torsken, Berg, Skjervøy og Nordreisa har fått støtte av Riksantikvaren til å lage kommuneplaner for kulturminner.

Troms og fiskeri.

Fisket betyr mye for fylkets økonomi, dels i yrkeskombinasjon med jordbruk, dels som leverandør av råvarer til industrien og som mottager av varer og tjenester fra industri og servicenæringer. Troms er det fylket der fiske relativt sett betyr mest som attåtnæring. Fylkets fiskere deltar i de fleste større fiskerier. f.eks. langs Lofoten og Vesterålen, og på bankene utenfor Troms og Finnmark. Mens Troms ligger på 5. plass av landets fylker etter ilandbrakt fangst, er fylket nr. 2 etter fangstens verdi. De viktigste sentra for fiskeindustrien, foruten de to største byene, er Finnsnes, Skjervøy, Karlsøy og Gryllefjord.⁵

Kystlag i Troms:

Nord -Troms kystlag
Arctandria - Tromsø kystlag
Sørreisa kystlag
Kystlaget Alvestad
Astafjord kystlag
Gratangen kystlag
Kvæfjord kystlag
Salangen kystlag
Skånland kystlag
Tranøy kystlag
Kystlaget Lyra
Harstad kystlag
Gisund kystlag
Storfjord kystlag
Brottsjø kystlag

Relevante museer og institusjoner i Troms:

Nord-Troms Museum
Midt-Troms Museum
Sør-Troms Museum
Samiske museer i Troms
Ája samisk museum
Várdobaiki samisk museum
Tromsø Museum -
Universitetsmuseet
Polarmuseet i Tromsø
Interkommunalt arkiv i Troms
Nordnorsk Fartøyvernssenter og Båtmuseum

Kommunale kulturminneplaner: Tromsø, Gratangen, Lavangen, Torsken, Berg, Skjervøy og Nordreisa.

⁴ Wikipedia, <https://no.wikipedia.org/wiki/Troms>

⁵ SNL, <https://snl.no/Troms>

Nordland (18)

Kystlinjen er svært lang, 5087 km for fastlandet og 17 934 km for øyene, og dette utgjør hhv. 20,2 og 30,8 % av hele landets kystlinje (utenom Svalbard).⁶ Nordland har 44 kommuner, bare Hattfjelldal og Grane har ingen kystlinje.

Nordland og kulturminner.

Det er registrert 117 freda lokaliteter med bebyggelse/infrastruktur, 28 av disse er knyttet til kyst og fiskeri.

Nordland har ikke noen nyere helhetlig kulturminneplan for hele fylke (har en eldre plan fra 2002), men det finnes to regionale planer: Regional Kulturminneplan for Sør-Helgeland (Vega, Vevelstad, Brønnøy, Sømna og Bindal) fra 2010 og Regional Kulturminneplan for Lofoten (Røst, Værøy, Moskenes, Flakstad, Vestvågøy og Vågen) fra 2007. Planen skal rulleres hvert tiende år. Planene skal gi en oversikt over viktige regionale og nasjonale kulturminner, forsøkt med å fange rikest mulig spekter av historien gjennom fokus på kulturminner. Fiskeri er ikke nevnt spesielt i planen for Sør-Helgeland. I planen for Lofoten er fiskeri kun nevnt som en viktig opplevelsesverdi av reiselivsnæringen.

Røst, Øksnes, Nesna, Vevelstad, Brønnøy, Vefsn, Alstahaug, Dønna, Saltdal, Tysfjord, Vestvågøy Vågan og Andøy har fått støtte av Riksantikvaren til å lage kommuneplaner for kulturminner.

Nordland, kulturminner og fiskeri.

I kystbygdene i Nordland var tidligere yrkeskombinasjonen jordbruk/hjemmefiske med deltakelse i lofotfisket om vinteren den viktigste næringsvei. Etter hvert har antall fiskere blitt betydelig redusert, samtidig som fiske er blitt ene-/hovedyrke for en stadig større del av fiskerne; i 1996 for ca. ¾ av alle de registrerte fiskerne. I 1960 var det registrert 13 600 fiskere mot 4008 i 2003. Nordland er det fylke som har flest fiskere; særlig er fiske viktig i Lofoten, Vesterålen og stedvis i Helgeland.

Fiskeflåten består hovedsakelig av mindre båter. Norsk-arktisk torsk er det viktigste fiskeslag, og torskefangsten utgjorde 2002 37 % og 61 % av den ilandbrakte fangsten etter hhv. vekt og verdi. Viktigste i denne sammenheng er lofotfisket februar–april. Kystfiske etter sild og sei er også viktig. Fisket skaper en rekke arbeidsplasser på land, bl.a. ved produksjon av tørrfisk, frossenfisk, sildolje og-mel. Nordland er nr. 2 av landets fylker etter slaktet fisk ved fiskeoppdrettsanlegg etter Hordaland. I 1996 ble det slaktet 56 032 tonn fisk ved slike anlegg, 17,4 % av mengden for hele landet.⁷

Av de fredete kystkulturminnene er det noen som er knyttet til fiskeri, hovedsakelig handelsteder og fiskevær. I de regionale planene for Lofoten er kulturminner knyttet til fiske og fiskerier godt representert. I planen for Sør-Helgeland er fiske og fiskerier relativt dårlig representert.

⁶ SNL, https://snl.no/Nordland/geologi_og_landformer

⁷ SNL, https://snl.no/%C3%98konomi_og_n%C3%A6ringsliv_i_Nordland

Kystlag i Nordland:

Kystlaget Salta
Gildeskål kystlag
Meløy kystlag
Steigen kystlag
Vestvågøy kystlag
Vågan kystlag
Sortland kystlag
Øksnes kystlag
Hadsel kystlag
Bø kystlag
Evenes kystlag
Lødingen kystlag
Rana kystlag
Vefsn kystlag
Lurøy kystlag
Dønna kystlag
Alstahaug kystlag
Kystlaget Torghatten
Vega kystlag
Narvik kystlag
Saltdal kystlag
Polden kystlag Hamarøy
Nesna kystlag
Træna kystlag
Salten kystlag

Relevante museer og institusjoner i Nordland:

Museum Nord (Lofoten, Vesterålen og Ofoten/kystverksmuseum)
Nordlandsmuseet (Salten)
Helgeland museum (sør for Saltfjellet)

Kommunale

kulturminneplaner: Røst, Øksnes, Nesna, Vevelstad, Brønnøy, Vefsn, Alstahaug, Dønna, Saltdal, Tysfjord, Vestvågøy Vågan og Andøy

Nord-Trøndelag (17)

Nord-Trøndelag har 16 kommuner (av 23) som har geografisk nærhet til kysten.

Nord-Trøndelag og kulturminner.

Totalt finnes det registrert 135 freda lokaliteter med bebyggelse/infrastruktur, 41 av disse er knyttet til kyst og fiskeri. Nord-Trøndelag har et «Handlingsprogram for kulturminnepolitikk» fra 2005 (og en eldre Verneplan for kulturmiljø» fra 1995). Programmet tar for seg en overordnet kulturminnepolitikk, går ikke i detaljer og har ingen liste over kulturminner.

Flere kystkommuner i Nord-Trøndelag har fått støtte av Riksantikvaren til å lage kommuneplaner for kulturminner: (Snåsa, Røyrvik, Namsskogan, Grong, Overhalla, Lierne,) Inderøy, Levanger, Verran Namdalseid, Flatanger, Nærøy, Fosnes, Vikna, Steinkjer, Høylandet og Leka.

Nord-Trøndelag, kulturminner og fiskeri.

I [Ytre Namdals](#) kystkommuner drives en del fiske. I 2002 ble det ilandført fisk til en verdi av 161,3 mill. kroner av båtene registrert i fylket. Til fylkets havner ble det levert fisk til 51,4 mill. kr, det aller meste i [Vikna](#). Av fangsten er mer enn 1/3 [torsk](#) (etter verdi). Fiskeoppdrett betyr atskillig lokalt.⁸

Kystlag i Nord-Trøndelag:
Innherred kystlag
Folla kystlag
Jøa kystlag

Relevante museer og institusjoner i Nord – Trøndelag:
Byantikvar i Levanger
Byantikvar i Steinkjer
Museet Midt iks (bl. a. avdelingene Kystmuseet i Nord-Trøndelag/Norveg og Namdalsmuseet.

Kommunale kulturminneplaner: (Snåsa, Røyrvik, Namsskogan, Grong, Overhalla, Lierne,) Inderøy, Levanger, Verran Namdalseid, Flatanger, Nærøy, Fosnes, Vikna, Steinkjer, Høylandet og Leka.

⁸ SNL, <https://snl.no/Nord-Tr%C3%B8ndelag/n%C3%A6ringsliv>

Sør-Trøndelag (16)

Sør-Trøndelag har 25 kommuner, 18 av dem er kystkommuner eller har kystlinje. Bosetningen er først og fremst knyttet til lavlandet rundt Trondheimsfjorden, kysten og de større dalførene.

Befolkningen på de mindre øyene, de spredt bosatte strøka på kysten og i de øvre dalkommunene har gått sterkt tilbake. Således har kyst- og øykommunenes andel av fylkets befolkning gått sterkt tilbake i perioden 1950–2006 fra 22 % til 13,4 %;

Sør-Trøndelag og kulturminner.

«Regional plan for kulturminner for Sør-Trøndelag 2013-2017» er en kulturminneplan med et tradisjonelt blikk på feltet, det vil si mye fokus på eldre kulturminner/arkeologi og plan- og bygningsloven. Innledningsvis er internasjonale konvensjoner nevnt, men immateriell kulturarv er lite med videre i planen, håndverkskompetanse (studie ved høyskolen er nevnt) det er knyttet til bygninger (ikke båtbygging). De frivillige organisasjonene er blant andre i målgruppen for planen, og er videre nevnt som ressurs i forbindelse med dokumentasjon og formidling. Den inneholder en enkel liste over kulturminner, og noen av de listeførte kulturminnene er knytta til kystkultur og fiskeri. Det er 11 fredete kulturminner i Sør-Trøndelag knyttet til kystkultur, av disse er det åtte fyrstasjoner, en tåkeklokke, et handelsted og et kombinasjonsbruk (Titran).

Noen kommuner med kystlinje i Sør-Trøndelag har fått støtte av Riksantikvaren til å lage kommuneplaner for kulturminner: (Oppdal, Holtålen, Klæbu, Selbu,) Roan, Hemne, Skaun, Rissa, Ørland, Bjugn, Melhus og Malvik.

Sør-Trøndelag, kulturminner og fiskeri.

På Hitra, Frøya og i kystkommunene på Fosenhalvøya er fiske en viktig næring. Det ble i 2004 brakt i land fisk til en verdi av 145 mill. kr., viktigst er sild, torsk og torskeartet fisk, samt skalldyr. Størst mottak har Ørland, Hitra, Åfjord og Frøya. Det fanges også laks og sjøørret til store verdier både i sjøen og i elver. Gode lakseelver er Gaula (36 700 kg oppfisket i 2005), Orkla (26 000 kg), Stordalselva i Åfjord (4900 kg) og Nidelva (4000 kg). Fiskeoppdrett har de senere år fått stor betydning, og Sør-Trøndelag hadde 2004 en slaktet fiskemengde ved oppdrettsanleggene til en verdi av 1,1 mrd. kroner, 88 % laks. Dette gjør Sør-Trøndelag til landets fjerde største oppdrettsfylke (etter Nordland, Hordaland og Møre og Romsdal). Anleggene ligger i hovedsak på Hitra, Frøya og Fosenhalvøya.⁹

Sør-Trøndelag sin fiskerihistorie er lite synlig blant de vernede og freda kulturminnene. Et positivt punkt er at det frittstående nothenget fra storsildfiske fra det 20. århundre på Kjerringvåg, Hitra er med i fylkensplanen. Laks- og sjøørretfiske som er og har vært viktig er ikke med.

⁹ SNL, <https://snl.no/Nord-Tr%C3%B8ndelag>

Kystlag i Sør-Trøndelag:

Frøya kystlag
Hemne kystlag
Åfjordbåten kystlag
Kystlaget Trondhjem
Kjeungen kystlag
Nattseilerne
Trøndelag fylkeskystlag

Relevante museer og institusjoner i Sør – Trøndelag:

Museene i Sør-Trøndelag
AS (MiST), bl. a.: Museet
Kystens Arv og Kystmuseet i
Sør-Trøndelag
Norsk kulturminnefond
Høyskolen i Sør-Trøndelag

Kommunale kulturminneplaner: (Oppdal, Holtålen, Klæbu, Selbu,) Roan, Hemne, Skaun, Rissa, Ørland, Bjugn, Melhus og Malvik.

Møre og Romsdal (15)

Nesten alle de 36 kommunene i Møre og Romsdal er kystkommuner eller har kystlinje, bare Rindal har ikke kystlinje. Bosetningen i Møre og Romsdal er relativt tett på strandflaten, det vil si i lavlandet på kysten, til dels også innover langs enkelte av fjordene og i de lavere deler av dalførene innenfor. En stor del av befolkningen i fylket bor på øyer. Av fylkets 37 kommuner ligger 13 i sin helhet på øyer, blant annet Ålesund og Kristiansund; disse 13 kommunene hadde i 2015 48 prosent av fylkets befolkning. De indre delene av fylket, som stort sett er fjellområder, en svært tynt bosatt.¹⁰

Møre og Romsdal og kulturminner.

I juni 2015 vedtok fylkestinget i Møre og Romsdal «Regional delplan for kulturminner» som er en felles kulturminneplan for hele fylke. Planen omfatter et bredt spekter av kystrelaterte faste kulturminner (både i planteksten og i listene over kulturminnene). Fangst, fiske, ferjer, nothjell, brygger og vorer er med. Friluftsliv er nevnt som bruk og opplevelse av kulturminner. Fartøyvern, (båtbygging) og immaterielle kulturarv er ikke vektlagt i planen. De frivillige organisasjonene er nevnt som en viktig ressurs og samarbeidspartner for myndigheter. De frivillige var også med i prosessen ved å utforme planen, kystlagene i fylke var invitert på informasjonsmøter og til å komme med innspill, Kultuvernerforbundet har en representant i arbeidsgruppa og både Kultuvernerforbundet og Forbundet KYSTEN kom med høringsuttalelser. Det er 18 (av ca. 180) fredete kulturminner knyttet til kystkultur og fiskeri.

Fiskeri og kulturminner.

Fisket er en viktig næring i Møre og Romsdal, og fylket er sammen med Nordland landets viktigste fiskerifylke. Mens Nordland har flest fiskere og fiskefartøy, tar båtene hjemmehørende i Møre og Romsdal størst fangster både etter fangstmengde og førstehandsverdi av den ilandbrakte fangsten (2013). Møre og Romsdal er også det fylket i landet der det bringes i land de største fangstmengdene med den høyeste førstehandsverdien. I mellomkrigstida var fiskeriene svært viktig for kystbefolkninga i fylket. I 15 av kyst-kommunene i fylket dreiv over 60 prosent av mennene fiske.

Møre og Romsdal hadde i 2013 19,8 prosent av landets registrerte fiskere (21,8 prosent av dem med fiske som hovedyrke) og 20,6 prosent av landets fiskefartøy. Fiskefartøyene hjemmehørende i fylket stod samme år for 22,1 prosent av den ilandbrakte fangsten og 23,3 prosent av fangstverdien. Også for den ilandbrakte fangsten (uavhengig av hvor fartøyene er hjemmehørende) er Møre og Romsdal landets viktigste fylke. Endringer i fiskegrunlaget og ny teknologi har ført til stort behov for tilpasningsevne. Fiskerne i Møre og Romsdal har vært pionerer i denne sammenheng, både når det gjelder å starte fiske i nye farvann (for eksempel ishavsekspedisjoner), og når det gjelder nye fiskeformer (for eksempel fabrikktrålere).¹¹

¹⁰ SNL, https://snl.no/M%C3%B8re_og_Romsdal

¹¹ SNL, https://snl.no/M%C3%B8re_og_Romsdal

Kystlag i Møre og Romsdal:

Tingvoll kystlag
Mellemværftet
fartøyvernforening
Kystlaget Geitbåtens venner
Otnesbrygga
veteranbåtklubb
Straumsnes utrorslag
Stene notlag
Romsdal kystlag
Sunnmøre kystlag
Herøy kystlag
Flåværelia Museumsbåtlag
(tidligere Herøy
Museumsbåtlag)
Bjørkedal kystlag

Relevante museer og institusjoner i Møre og Romsdal:

Romsdalsmuseet
Nordmøre Museum (inkl. bl. a.
a.
Husasnotra/Geitbåtmuseet,
klippfiskmuseet og
Mellemværftet).
Stiftinga Sunnmøre Museum
(inkl. bl. a. Dalsfjord
fyrmuseum, Herøy
Kystmuseum og
fiskerimuseet i Ålesund).
Ishavsmuseet Aarvak.

Kommunale kulturminneplaner: Halså, Smøla, Stranda; Midsund, Vestnes, Volda, Stordal, Vanylven, Sande, Herøy, Ulstein, Hareid, Ørsta, Norddal, Skodje, Sula, Giske, Rauma, Nesset, Aukra, Fræna, Eide, Gjemnes, Sunndal, Surnadal og Aure.

Sogn og Fjordane (14)

Sogn og Fjordanes geografi er preget av fjorder og fjell, og er tynt befolket med 108 201 innbyggere (per 1.1.2012). Fylket har 26 kommuner, bare Jølster og Hornindal har ikke kyst/fjordlinje.

Sogn og Fjordane og kulturminner.

I fylke er det totalt 126 fredete lokaliteter, bare 11 av disse er knyttet til kystkultur og fiskeri.

Nærøyfjorden er på UNESCOs liste over verdens kultur- og naturarvsteder.

Sogn og Fjordane fylke har ingen overordnet kulturminneplan. Mange av kommunene (Flora, Gulen, Solund, Høyanger, Vik, Balestrand, Sogndal, Aurland, Lærdal, Luster, Fjaler, Gaular, Førde, Vågsøy, Naustdal, Selje, Eid, Hornindal, Gloppen og Stryn) har fått midler fra Riksantikvaren til å lage lokale kulturminneplaner.

Fiskeri og kulturminner.

Fisket betyr mye langs hele kysten av Sogn og Fjordane. Tidligere hadde vintersildfisket med Måløy som sentrum størst betydning. Viktigste fiskeslag er nå, etter ilandbrakt fangst kolmule, sild, lodde og makrell. Etter fangstens verdi betyr sild og makrell mest (2002). Mest fisk blir ilandført i Vågsøy (Måløy) som alene har 2/3 av verdien av den ilandbrakte fangsten i fylket, dernest i Flora og Selje. De øvrige kommunene i fylket har meget beskjedne andeler av den ilandbrakte fangsten.

Fangst av laks i elvene og fjordene, inkludert gjenutsatt laks, var om lag 42 tonn i 2015. I tillegg ble det fanget 3,9 tonn sjøørret. De beste lakseelvene er Lærdalselva og Aurlandselva. Fisket har tatt seg opp de senere årene men er dårligere enn på 1980-tallet.

Sogn og Fjordane hadde i tillegg 11 % av slaktet mengde ved landets fiskeoppdrettsanlegg, vesentlig laks (2003). I 2014 startet også akvakultur med dyrking av tang og tare.¹²

Kystlag i Sogn og Fjordane:

Hornelen kystlag
Nordfjordbåtlaget
Kalvåg kystlag
Kystkulturlaget i Vågsøy
Kinn kystlag
Indre Sogn kystlag
Ytre Sogn kystlag

Relevante museer og institusjoner i Sogn og Fjordane:

Musea i Sogn og Fjordane

Kommunale

kulturminneplaner: Flora, Gulen, Solund, Høyanger, Vik, Balestrand, Sogndal, Aurland, Lærdal, Luster, Fjaler, Gaular, Førde, Vågsøy, Naustdal, Selje, Eid, Hornindal, Gloppen og Stryn.

¹² SNL, [https://snl.no/Sogn og Fjordanes næringsliv](https://snl.no/Sogn_og_Fjordanes_n%C3%A6ringsliv)

Hordaland (12)

Fylket består av 33 kommuner. Alle kommunene har kystlinje eller fjordlinje. (Hordaland er, ved siden av Oslo, det eneste fylket i landet hvor alle de 33 kommunene grenser til havet.) Hele 68 prosent av fylkets innbyggere bor i Bergensområdet (kommunene Bergen, Askøy, Os og Fjell). Primærnæringene sysselsetter 1,8 prosent av arbeidsplassene i fylket: Hordaland har sammen med Vest-Agder den laveste andelen av arbeidsplassene i disse næringene blant fylkene (ekskl. Oslo).

Hordaland og kulturminner.

Hordaland har en regional kulturplan «Premiss: Kultur» 2015 – 2025, som omhandler hele kulturfeltet, der i blant kulturminnevern. Denne planen erstatter «Fylkesdelplanen for kulturminner 1998 – 2010».

Fartøy og kystkultur er nevnt spesielt i planen som utvalgte kulturminnekategorier. Hordaland er det fylket som har flest listeførte og freda fartøy i Norge. Havner er også spesielt nevnt i planen: «Arenautvikling vil også inkludere havner og fasiliteter knytt til fartøyvernet. Samanhengen mellom flytande kulturminne og faste kulturminne er eit område som krev auka merksemd.»

I forbindelse med kystkultur er ikke fiskerihistorien spesielt nevnt. Fiske er bare nevnt i forbindelse med friluftsliv og allemannsretten.

Det er ikke noe liste over kulturminner knyttet til planen.

I fylket er det totalt 627 fredete lokaliteter, 35 av disse er knyttet til kystkultur og fiskeri. Mange av de fredete kulturminner er i forbindelse med Sandviksbodene og Bryggen.

24 kommuner (Fusa, Bergen, Etne, Sveio, Bømlo, Fitjar, Tysnes, Kvinnherad, Ullensvang, Eidfjord, Osterøy, Meland, Radøy, Fedje, Ulvik, Granvin, Kvam, Samnanger, Os, Austevoll, Sund, Fjell, Askøy, Vaksdal, Øygarden og Austrheim) har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokale kommuneplaner.

Fiskeri og kulturminner.

Hordalandsfiskerne bringer i land rundt 23 prosent av det som fiskes av norske fiskere etter vekt, men står for bare 16 prosent av førstehåndsverdien av fangsten (2013). Dette skyldes et relativt lite innslag av de mest verdifulle fangsartene, blant annet torskefisk og skalldyr. Av fangsten hordalandsfiskerne tar opp, føres svært mye i land utenfor fylket. Av den samlede fangsten ilandført til Norge i 2013 ble bare 1,7 prosent (etter vekt) ilandført i Hordaland. Austevoll er den viktigste fiskerikommunen i Fylket. For øvrig har Hordaland en betydelig oppdrettsvirksomhet.¹³

Kystlag i Hordaland:

Hordaland fylkeskystlag
Fjell kystlag
Askøy kystlag
Sveio kystlag
Bergen kystlag
Sund kystlag
Hope trebåtlag
Austevoll kyst- og sogelag
Bømlo kystlag
Sagvågen kystlag
Tysnes kystlag
Kvinnherad kystlag
Kystlaget Romsa
Keipane kystlag
Holsnøy kystlag
Hardangerfjorden kystlag
Opsangervågen Kystlag
Sandviken kystlag
Vinnesholmen kystlag

Relevante museer og institusjoner i Hordaland:

Hardanger og Voss museum/Hardanger fartøyvernssenter
Sunnhordland Museum
Sjøfartsmuseet
Museum Vest
Byantikvaren i Bergen
Osevarverkstaden

Kommunale

kulturminneplaner: Fusa, Bergen, Etne, Sveio, Bømlo, Fitjar, Tysnes, Kvinnherad, Ullensvang, Eidfjord, Osterøy, Meland, Radøy, Fedje, Ulvik, Granvin, Kvam, Samnanger, Os, Austevoll, Sund, Fjell, Askøy, Vaksdal, Øygarden og Austrheim.

¹³ SNL, <https://snl.no/Hordaland#menuitem2>

Rogaland (11)

Rogaland fylke har 26 kommuner, 23 av kommunene har kystlinje. Bosetningen i Rogaland er tettest i de ytre strøkene, særlig på Jæren og i Haugalandområdet. Den sterke veksten på 1800-tallet skyldes de gode tidene i fiske og skipsfart, nydyrking i jordbruket og ikke minst den begynnende industrialiseringen. Rogaland er blant landets mest urbaniserte fylker, og i 2013 bodde 87 prosent av folkemengden i tettsteder mot 80 prosent i hele landet; bare Oslo/Akershus hadde dette året en høyere andel (95 prosent).

Rogaland og kulturminner

Rogaland har en delplan som inkluderer kulturminner, «Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern.» fra 2005. Denne planen ble revidert i september 2014, i den reviderte utgaven ble fokuset på kulturminnevern (og idrett) dempet, mens det ble mere fokus på friluftsliv og naturforvaltning. Planen er overordnet og går ikke i detalj om kulturminner. Fiske er bare nevnt i forbindelse med fritidsfiske.

12 kommuner (Lund, Kvitsøy Sandnes, Haugesund, Sokndal, Hå, Sola, Randaberg, Forsand, Strand, Hjelmeland, Rennesøy, Tysvær og Vindafjord) har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokal kommuneplaner.

Fiskeri og kulturminner.

I Rogaland ilandføres 10 prosent av den fisken som ilandføres i Norge (2013). Haugesunds- og Egersundsdistriktet dominerer fylkets fiskerier når en ser på ilandbrakt fangst. Av den ilandbrakte fangsten i fylket ble 36 prosent landet i Karmøy/Haugesund og 63 prosent i Egersund/Hå (2012). Det fiskes mest lodde, sild, tobis, makrell og kolmule. Den tradisjonelle fangsten av skalldyr/bløtdyr har gått noe tilbake de senere årene og representerte i 2012 mindre enn én prosent av samlet ilandført fangst, men likevel 6 prosent av den samlede fangstverdien. Få kulturminne knyttet til fiskeri er vernet eller fredet.

Kystlag i Rogaland:

Rogaland fylkeskystlag
Egersund kystforening
Jæren kystlag
Kystlaget Sandnes
Rygja kystlag
Rennesøy kystlag
Leirong kystlag
Haadyret kystlag
Kystlaget Kormt
Kystlaget Utsira

Relevante museer og institusjoner i Rogaland:

Jærmuseet (Tungenes fyr),
en del av Kystverksmusea.
Haugalandmuseene
Byantikvar i Eigersund

Kommunale

kulturminneplaner: Lund,
Kvitsøy Sandnes,
Haugesund, Sokndal, Hå,
Sola, Randaberg, Forsand,
Strand, Hjelmeland,
Rennesøy, Tysvær og
Vindafjord

Vest-Agder(10)

Kystlinjen er 709 km lang. 90 % av befolkningen bor i kystkommuner, 8 (Farsund, Flekkefjord, Kristiansand, Kvinesdal, Lindesnes, Lyngdal, Mandal og Søgne) av de 15 kommunene er kystkommuner.

Vest-Agder og kulturminner

110 vedtaksfredete bygninger og anlegg fordelt på 64 lokaliteter (28 av lokalitetene er knyttet til kystkultur).

«Kulturarv 2020 Strategi for kulturminnefeltet» er vedtatt av fylkestinget 30. april 2014. Planen er en overordnet plan som er gjennomsyret av kystkultur. Planen tar opp mange aspekter med kystkultur. Uthavner og musumshavn er egne satsingsområder i planen. Under satsningsområdet industriarv omtales hvordan eksport av fisk og trelast har vært avgjørende faktor for plassering av byer og tettsteder. Bredalsholmen og Marnamotorens historie blir også trukket frem som viktig industriarv. Samarbeide med kulturvernorganisasjonene trekkes frem, og det står blant annet: «Et godt kulturminnevern forutsetter en frivillig sektor med stor aktivitet.»

Vest-Agder har flere temaplaner om museumshavn (Porto Franco), uthavner (i samarbeid med Aust-Agder) med flere.

8 kommuner Farsund, Lindesnes, Kristiansand, Mandal, Kvinesdal, (Sirdal, Vennesla og Marnardal) har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokale kulturminneplaner.

Fiskeri.

I 2013 ilandførte fiskerne hjemmehørende i Vest-Agder om lag 25 809 tonn fisk til en samlet førstehandsverdi av 207,5 mill. kr. Etter verdi er skalldyrfisket, i vesentlig grad reker, viktigst og stod dette året for 41 prosent av fangsten. Skalldyr har størst andel av førstehandsverdien av den ilandførte fangsten i fylket, hele 66 prosent.¹⁴

Kystlag i Vest-Agder:
(Agder fylkeskystlag)
Hitterøy kystlag
Flekkefjord kystlag
Sæløer og Lista kystlag
Lindesnes kystlag
Mandal kystlag
Bragdøya kystlag
Blindleia kystlag

Relevante museer og institusjoner i
Lindesnes fyrmuseum
(Kystvervmusea)
Vest-Agder-museet
(Odderøya museumshavn,
Flekkefjord museum + +)
Byantikvaren i Flekkefjord

Kommunale kulturminneplaner: Farsund, Lindesnes, Kristiansand, Mandal, Kvinesdal, (Sirdal, Vennesla og Marnardal).

¹⁴ SNL, <https://snl.no/Vest-Agder>

Aust-Agder (09)

Aust-Agders kyst består av skagerrakkysten fra Gjernerstangen øst for Risør til Kvåsefjorden vest for Lillesand. Det er fem kommuner (Lillesand, Grimstad, Arendal, Tvedestrand og Risør) av 15 som er kystkommuner. Disse fem kystkommunene har de største tettstedene og hadde i 2015 en andel av fylkets samlede befolkning på hele 77 prosent. Trelasthandelen, sjøfart, iseksport var viktig. Båtbygging, både tre og plast. Fylket har en stor tilstrømning av turister til kystområdene i sommerhalvåret.

Aust-Agder og kulturminner

Aust-Agder har en strategisk plan for kulturminner og kulturmiljøer i Aust-Agder fylke, "Et godt varp" ble vedtatt i fylkesting 19.okt 2010. Planen skal styrke utvikling, samordning og koordinering av arbeid med kulturminner og kulturmiljøer i fylket. Planen omhandler den fysiske kulturarven, nærmere bestemt faste kulturminner og kulturmiljøer, iberegnet de kulturhistoriske verdiene i kulturlandskapet (med utgangspunkt i kulturminneloven). Planen omhandler ikke vern og forvaltning av løse kulturminner, som gjenstander, eller immateriell kulturarv, men understreker det er viktig i sammenhengen og i samarbeid.

Planen inneholder ikke noen oversikt over kulturminner ut over de som er fredet.

(Valle, Evje og Hornnes, Gjerstad, Åmli, Bykle,) Risør, Grimstad og Arendal har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokal kommuneplaner.

Fiskeri.

Det drives relativt lite yrkesfiske i Aust-Agder. Fisket drives som kystfiske på lokale fiskestammer og til havs etter reker, torsk og makrell som utgjør de viktigste slagene. Vel halvparten av fangsten til fiskebåtene hjemmehørende i Aust-Agder ilandføres utenfor fylket (2013), men ettersom det fiskes atskillig skalldyr som stort sett ilandføres lokalt, har de lokale fiskehavnene likevel mer enn 4/5 av verdien av den fangsten fylkets fiskere står for. Samlet ilandførte fylkets fiskere 2013 i alt 2347 tonn til en førstehåndsverdi av 66,4 mill. kr hvorav 47,9 mill. kr. var skalldyr. Havbruk er en næring i vekst. Det drives oppdrett av laks, og også produksjon av blåskjell.¹⁵

Kystlag i Aust-Agder:
Kystlaget "Øster Riisør"
Oksefjorden kystlag
Kystlaget Terje Vigen

Relevante museer og institusjoner i Aust-Agder:
Lillesand by- og sjøfartsmuseum
Aust-Agder museum og arkiv
Sjøfartsmuseet (Grimstad)
Byantikvaren i Kragerø/Risør
Bygningsvernsenteret i Aust-Agder

Kommunale kulturminneplaner: (Valle, Evje og Hornnes, Gjerstad, Åmli, Bykle,) Risør, Grimstad og Arendal.

¹⁵ SNL, <https://snl.no/Aust-Agder>

Telemark (08)

Der er tre kystkommuner i Telemark: Porsgrunn, Bamble og Kragerø (av 18). Telemarkskanalen strekker seg 105 km inn i landet fra Skien til Dalen og kan sees på som en viktig maritim ferdesåre.

Telemark og kulturminner

Fylkeskommunen har «Strategi for kultur og kulturarv» som er vedtatt av Fylkestinget. Strategien er en helhetlig plan for hvordan Telemark fylkeskommune ønsker å arbeide med kultur og kulturarv. Strategien har et perspektiv på 12 år, og har et fireårig handlingsprogram for perioden 2014-2017.

Mål i planen:

- Videreføre satsingen på kystkultur via festivaler (Shanty), kyststien (formidling/teknologi og universell utforming) og aktuelle internasjonale prosjekter.
- Kommuner, historielag og andre har pekt på behovet for at Telemark løfter opp noen områder hvor det i dag ikke finnes særlig kunnskap og hvor det samtidig vil være potensial for verdiskaping på sikt. Områdene som oftest pekes på er brynesteinshandelen, kystkulturen og bergverksdriften.
- Være med på å igangsette et prosjekt om kystkultur.
- Øke kompetansen om kanallandskapet hos aktører og eiere og styrke bevisstheten om den materielle og immaterielle kulturarven knyttet til vannvegen og kanalen.
- Av vedtaksfredete bygninger og anlegg fordelt på 452 lokaliteter er 13 av lokalitetene knyttet til kystkultur.

(Skien, Siljan, Nome, Bø, Sauherad, Vinje og) Porsgrunn har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokal kommuneplaner.

Fiskeri.

Fisket som næringsvei på Skagerrakkysten har avtatt sterkt. Telemark har etter Østfold størst ilandført fangst blant Østlandsfylkene, 1023 tonn (2004). Av fangsten var det etter så vel vekt som verdi mest reker, torsk og sild.¹⁶

Kystlag i Telemark
(Telemark kystlag)
Kragerø Kystlag
Langesundsfjorden kystlag
Brevikskysten

Relevante museer og institusjoner i Telemark
Byantikvaren i
Kragerø/Risør
Telemark Museum (Brevik
Bymuseum)

Kommunale kulturminneplaner: (Skien, Siljan, Nome, Bø, Sauherad, Vinje og) Porsgrunn.

¹⁶ SNL, <https://snl.no/Telemark>

Vestfold (07)

11 av 14 er kystkommuner. Vestfold har en øyrik skjærgård med over 500 store og små øyer. Betydningsfulle vikingstidsfunn. Lite fiskeindustri, men mye hvalfangshistorie .

Vestfold og kulturminner

Vestfold har planer som omhandler kystkulturminner, Strategisk kultur- og idrettsplan for Vestfold 2015-2018. Planen har et eget kapittel om kulturarv. Planen er først og fremst for offentlige intuisjoner (fylkeskommunen, kommunene og museene), og de frivillige blir nevnt som en ressurs. Planen er overordnet og den har ingen samlet liste over kulturminner. «Vikingkulturen» er viktig i planen. Fylket har også en egen handlingsplanen «Helhetlig attraksjonsstrategi for vikingstidsformidling i Vestfold 2015-18" (vedtatt av fylkestinget i april 2015).

Noen av tiltakene i planen er relevante:

- «Bidra til regionalt fartøyvern og øke satsingen på Vestfolds maritime kulturhistorie i samarbeid med Vestfoldmuseene.»
- «Bygge nettverk og samarbeidsarenaer for frivillig sektor med kulturarvinteresser for å dele kompetanse og få faglig påfyll to ganger per år»
- «Arbeide for å øke statlige økonomiske bidrag til fylkets kystkultur og maritime kulturarv»
- «Støtte etablering og utvikling av kystleddestinasjoner i Vestfold»

122 vedtaksfredete lokaliteter (26 av lokalitetene er knyttet til kystkultur).

(Hof) og Holmestrand har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokal kommuneplaner.

Kystlag i Vestfold:

Hortenstangen kystlag
Loggen kystlag
Gokstad kystlag
Kystlaget Fredriksvern

Relevante museer og institusjoner i Vestfold:

Vestfoldmuseene (bl. a. Hvalfangstmuseet, Larvik Museum, Larvik Sjøfartsmuseum og «Southern Actor»)

Kommunale

kulturminneplaner: (Hof) og Holmestrand.

Buskerud (06)

Buskerud har stor variasjon i geografi, fra de store dalførene Hallingdal og Numedal med skog- og fjelltraktene til kyststrøk ved Hurumlandet ved Oslofjorden. Hurum, Drammen, Røyken og Lier (21 kommuner) har kystlinje. (Av fylkets folkemengde i 2014 var 64,9 prosent bosatt i Drammens-området i sørøst på bare 12,1 prosent av arealet (Drammenselvas dalføre nedenfor Tyrifjorden med Drammen, samt Lier, Røyken og Hurum).) Lite fiskeindustri.

Det eneste kystkulturminnet som er fredet i Buskerud er Filtvet fyrstasjon (av 239). (Drammen tollsted er også fredet.)

(Hole, Modum, Øvre Eiker, Nedre Eiker,) Røyken og Hurum har fått støtte av Riksantikvaren til å lage lokale kommuneplaner.

«Regional plan for kulturminnevern i Buskerud – planprogram» er fastsatt av Buskerud fylkeskommune 4. mars 2015. Nærnes kystlag var invitert på medvirkningsmøter i utforming av planen.

Oslo (03)

Noe fiskeindustri. Havneområdene, Oslo Havn deles inn i to deler, Vesthavna og Sydhavna. Oslo havn er Norges største offentlige gods- og passasjerhavn. En vanlig uke kommer det mellom 50 og 70 skip med gods og passasjerer til havna. Halve Norge bor under tre timers kjøring fra Oslo havn.

Oslo Havn har laget en maritim kulturminneplan for bedre å ta vare på havnehistorien i områder som går fra å være havn til å bli by. Den omfatter mesteparten av kystkulturminnene i Oslo kommune.

Kystlag i Buskerud:
Nærnes kystlag

Relevante museer og institusjoner i Buskerud:
Drammens Museum

Kommunale kulturminneplaner: (Hole, Modum, Øvre Eiker, Nedre Eiker,) Røyken og Hurum.

Kystlag i Oslo:
Kystlaget Viken

Relevante museer og institusjoner i Oslo:
Norsk Maritimt Museum
Byantikvaren
(+ en rekk nasjonale institusjoner)

Akershus (02)

Akershus har 22 kommuner, syv av Akershus' kommuner ligger ved Oslofjorden (Asker, Bærum, Frogn, Vestby, Nesodden, Ås og Oppegård). 53 % av befolkningen i Akershus bor i en kystkommune. En stor del av Akershus' befolkning er konsentrert i bymessig bebygde strøk rundt Oslo. Lite fiskeindustri, men Oslofjorden er en sentral maritim ferdselsåre. 8 av 105 kulturminner som er fredet er knyttet til kystkultur.

Det er i dag stor befolkningsvekst og press på arealer rundt fjorden. Dette berører også verdifulle kulturmiljøer og naturområder. For å ivareta fjorden som et felles gode er det stort behov for arealer til rekreasjon og friluftsliv, og det er viktig å sikre allmennhetens tilgang til fjorden. Indre Oslofjord har vært viktig som ferie- og fritidsområde siden siste halvdel av 1800-tallet. Det finnes mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer fra dette livet, i form av bl.a. landsteder og hytteområder, feriehem og friluftsbad. Gode eksempler på det siste er Hvalstrand bad i Asker og Ingierstrand bad i Oppegård.

Oslofjorden og kysten var i flere hundre år arena for fiske, sjøfart og handel, forsvar og kystverk, industri og annen næringsvirksomhet. Steder med tradisjonell industrivirksomhet, forsvarsanlegg og kystverk er i dag under omstilling og nedbygging.

Akershus har to planer for kulturminner «Fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007-2018» og «Handlingsprogram for kulturminner 2013-18» Et av hovedmålene for kulturminnepolitikken i Akershus er å vise at kulturarven kan bidra til å skape økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping. Regional plan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus skal avklare roller og ansvar og gi større forutsigbarhet for kommunene og utbyggere.

Hovedmålet for den framtidige kulturminnepolitikken i Akershus er: «Ta vare på og **bruke** kulturminner og kulturmiljøer som en positiv ressurs i Akershus, og derigjennom bidra til økt kulturforståelse, identitet og tilhørighet, trivsel og verdiskaping»

Planen har et eget kapittel om kystkultur (som skal løftes fram de første fire årene) der står det blant annet:

- Det er stort press på arealer langs fjorden i Akershus, noe som også berører verdifulle kulturminner og kulturmiljøer. Samtidig er det stort behov for kysten som arena for opplevelse, rekreasjon og friluftsliv.
- Det er mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer langs Oslofjorden. Oslofjorden og kysten var i flere hundre år arena for fiske, sjøfart og handel, forsvar og kystverk, industri og annen næringsvirksomhet. Fjorden har også vært viktig som ferie- og fritidsområde siden siste halvdel av 1800-tallet. Det finnes mange verdifulle kulturminner og kulturmiljøer fra dette livet, i form av bl.a. landsteder og hytteområder, feriehem og friluftsbad.
- Det er behov for å oppdatere oversikten over kulturminner og kulturmiljøer knyttet til kysten, som grunnlag for vern, formidling og verdiskaping. Vi ønsker større bevissthet og kunnskap om Oslofjordens kulturarv, og å formidle kunnskapen ut til folk.
- Å løfte fram kystkulturen vil være en oppfrisking og videreføring av Kystkulturprosjektet i Akershus som pågikk fra 1990 til 1996. Arbeidet ble igangsatt av fylkeskommunen, og med kystkommunene i Akershus og Follo museum som deltakere. Det ble igangsatt aktiviteter i hver kommune og på Follo museum.

Kystlag i Akershus:
Soon Water kystlag
Nesodden kystlag
Kystlaget Vestsiden

Relevante museer og institusjoner i Akershus:
Byantikvaren i Frogn
MiA - Museene i Akershus
(Oslofjordmuseet og Son kystkultursenter).

Kommunale kulturminneplaner:
(Nannestad, Nes, Nittedal, Lørenskog, Rælingen, Fet, Aurskog-Høland,) Asker, Bærum, Frogn og Vestby.

Østfold (01)

18 kommuner, Moss, Rygge, Råde, Fredrikstad, Sarpsborg, Hvaler og Halden (7) har kystlinje. Folkemengden er i særlig grad konsentrert til de ytre, sørvestre strøkene av fylket der en finner alle de tre største tettstedene i fylket (regnet fra nordvest): Moss, Sarpsborg/Fredrikstad og Halden. I området mellom Halden og Moss, på og utenfor Østfoldraet (kommunene Halden, Fredrikstad, Hvaler, Sarpsborg, Rygge, Råde og Moss), bor 77 prosent av fylkets folkemengde på 40 prosent av arealet (2014). Bosetningen er mest spredt i øst langs Haldenvassdraget. Utenfor sørkysten ligger en omfattende skjærgård, særlig i Hvaler kommune.

Østfold og kulturminner

Østfold har flere planer knyttet til kulturminner langs kysten. «Regional kystsoneplan for Østfold» ble vedtatt av Fylkestinget i desember 2014 og er 3. generasjon av kystsoneplanen for fylket. Østfold har også en «Kulturminneplan med handlingsprogram» (2010). Hensynet til kulturminner og kulturmiljøer, med deres egenart og variasjon, vektlegges i samfunnsplanleggingen. Kulturminner og kulturmiljøer vernes, både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Nasjonal kulturminnepolitikk iverksettes på regionalt nivå og det legges til rette for at mangfoldet av kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap skal stå sentralt i utviklingen av så vel fylket som for levende lokalsamfunn.

Kulturminner ved kyst og vannveier. Frem til veibyggingen skjøt fart på 1800-tallet var vannveiene langs kysten og i elvene viktigste transportåre, og båten det viktigste transportmiddelet. Sjøfangst og fiske har vært viktig næring i Østfold til all tid, og fra alle perioder er det kulturminner knyttet til bosetning, handel, fiske, industri og ulike virksomheter knyttet til kysten, vassdragene og fossene. Fartøyer, forlislokaliteter og kulturlag knyttet til havnelokaliteter under vann er kulturminner som er forbundet med både næringshistorien og forsvarshistorien. Østfold fylkeskommune har overtatt ansvaret som vannregionmyndighet for Glommavassdraget fra juni 2010. Dette innebærer utfordringer også med hensyn til kulturminner (se del 2, kap. 5.2.5).

Fiske og kulturminnene

Fisket er for fylket som helhet beskjedent, men betyr mye enkelte steder ved kysten. Viktigst er fangsten av skalldyr/bløtdyr, særlig reker, med ca. 95 prosent av verdien av den ilandførte fangsten på i alt 25,3 mill. kr (2011). Det fiskes for øvrig noe torsk og fjordsild/brisling. Det meste av fangsten blir ilandbrakt i Hvaler, noe også i Fredrikstad. I tillegg til i disse to kommunene er det registrert hjemmehørende fiskebåter også i Rygge og Sarpsborg (Skjeberg).¹⁷ Utgårdskilen på Vesterøy er den største fiskerihavna øst for Lindesnes.

Fiskerihavner bygget av Staten ved Kystverket er primært for bruk til fiskeriformål. Kystverket har overordnet ansvar for 11 fiskerihavner i Østfold. De statlige fiskerihavnene bør avmerkes på kommuneplankartet. Forvaltning av disse havnene krever medvirkning fra Kystverket.

Kystlag i Østfold:

Jeløy kystlag
Fredrikshald kystlag

Relevante museer og institusjoner i Østfold::

Østfoldmuseene (bl. a. Kystmuseet Hvaler og Haldenvassdragets Kanalmuseum)
Byantikvaren i Fredrikstad
Byantikvaren i Moss
Pluss-skolen i Fredrikstad

Kommunale

kulturminneplaner:

(Trøgstad,) Rygge,
Fredrikstad, Hvaler og
Moss.

¹⁷ SNL, <https://snl.no/%C3%98stfold%2Fn%C3%A6ringsliv>